

УДК 7.036:72.01:725.1(045)

*Сідорова Олена Ігорівна¹,
ст. викладач кафедри дизайну інтер'єру,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна*
*Чертів Денис Сергійович²
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
E-mail: iapkktd@gmail.com*

ЗБЕРЕЖЕННЯ СТИЛЕФОРМУЮЧИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОДЕРНУ В ІСТОРИЧНІЙ ЗАБУДОВІ

Анотація: у статті розглянуті стилєформуєчі риси модерну на прикладі забудови Києва кінця ХІХ — початку ХХ століття. Виявлені найбільш характерні елементи фасадів київської забудови в стилі модерн та запропоновано використання цих елементів при реконструкції та в нових архітектурних включеннях в історичну структуру міста.

Ключові слова: модерн, стилєформуєчі риси, стилістична цілісність, історична забудова, Київ.

Постановка проблеми. Сучасні забудовники часто нехтують стилістичними особливостями споруд заради комерційної вигоди: псують історичні будівлі рекламними щитами, вивісками, часто на перших поверхах роблять магазини, офіси, кафе, які спотворюють презентабельність і архітектурну цінність забудови. Особливо це помітно в історичному центрі міста Києва, оскільки саме там знаходяться найцінніші архітектурні споруди кінця ХІХ – початку ХХ ст., де підприємці прагнуть відкривати свій бізнес. Наслідок – безграмотні реконструкції та ремонти будівель.

Будівлі у стилі модерн є окрасою центральної частини Києва, а сучасні «реконструкції», добудови та надбудови дуже негативно впливають на збереження «обличчя» міста.

Аналіз останніх досліджень. Історія виникнення київського модерну, його стилеві особливості та основні періоди модерну в забудові України були досліджені Ясієвичем В.Є. [1-3], Чепеликом В.В. [4], Скібіцькою Т.В. [5].

Історико-архітектурні ти стилеві особливості російського модерну досліджені в публікаціях Борисової Є.А., Каждан Т.П. [6], Кириченко Є.І. [7-8].

Правила забудови старого Києва розглянуті в дослідженнях Малакова Д.В. [9].

Структурні, пропорційні, композиційні і семантичні особливості модерну, архітектурна пластика фасадів споруд у стилі модерн досліджено Сідоровою О.І. [10, 11, 12, 13].

Особливості інтер'єрів житлових будівель у стилі модерн стали предметом вивчення Сердюк О.М. [14]

Персоналії архітекторів, які працювали у стилі модерн, досліджували Ясієвич В.Є. [15], Кальницький М. [16], Малаков Д. [16], Килесо С.К. [17], Макушенко П.І. [18].

Особливості українського архітектурного модерну, регіональні центри і мистецькі школи, розвиток українського модерну розглянуті Чепеликом В.В. [4].

Формулювання цілей статті. Проаналізувати стилістичну цілісність будівель в стилі модерн в історичному центрі Києва, та запропонувати шляхи її збереження.

Основна частина. Характерними рисами модерну є: плинність, пластичність, декоративність, використання параболічних, підковоподібних, круглих та еліпсоїдних форм, стилізованих квітів, хвилястих ліній запозичених у природи.

Всі художні і стилістичні рішення у цьому стилі підпорядковані єдиному образно-символічному задуму й орнаментальному ритму.

Асиметрична композиція являється однією із стилєутворюючих особливостей модерну. Архітектори використовували умисно примхливі, мінливі форми, вигадливі лінії, принципи асиметрії і вільного планування, нові технічні та конструктивні засоби для створення незвичайних, підкреслено індивідуалізованих будівель (рис. 1).

---

¹ © Сідорова О.І.

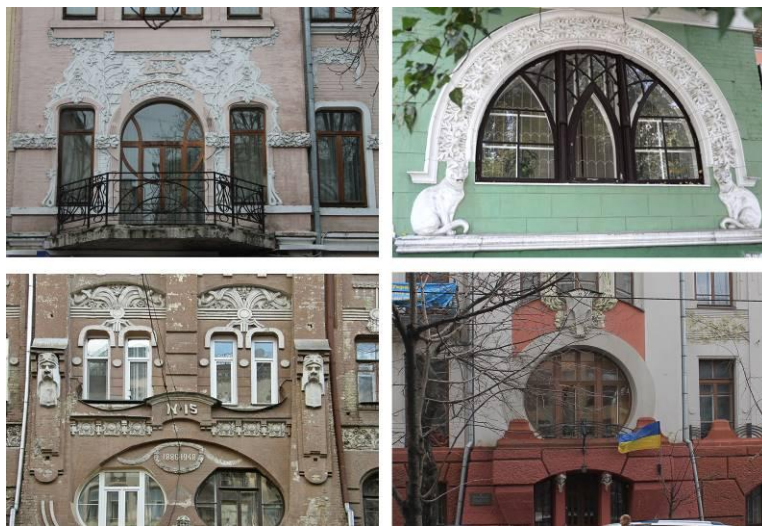
² © Чертов Д.С.

Рис. 1. Будинки з асиметричною композицією у стилі модерн.

Однією з основних стилеформуючих рис модерну є круглі, напівкруглі та підковоподібні вікна й двері. Їх розміри і форми примхливо змінюються, що створює враження витвору природи (рис. 2). Притаманна модерну живописність та пластичність фасаду досягається за рахунок виразного силуету будівлі, використання скульптури в завершеннях будівель, сильного виносу карнизів на кронштейнах.

Для будівель в стилі модерн характерні круглі та напівкруглі балкони, які нагадують кошики (перевернуті конуси, які часто декоруються квітами, переважно фіалками, ірисами, лататтям та іншими водними рослинами). Колони, молдинги та карнизи мають особливо привабливий вигляд завдяки прямим і хвилеподібним смугам, чергуванню гладкої і шорсткої штукатурки з виліпленими на ній орнаментами з пишних гілок, квітів, маскаронів. Архітектори звертаються до декоративності в орнаментах і розписах стін, підкреслюючи гнуті лінії (рис. 3).

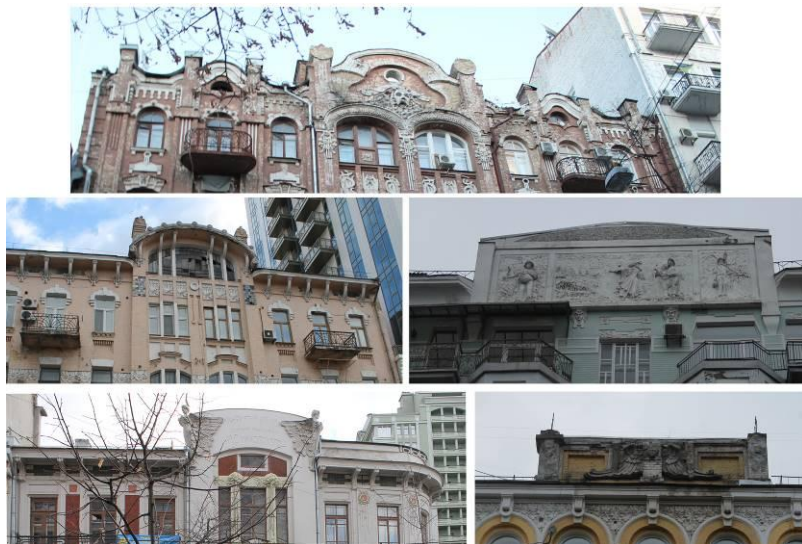

Рис. 2. Круглі та напівкруглі вікна з гнутими рамами на фасадах споруд за адресами: Пушкінська, 41, Гоголівська, 23, Городецького, 15, Олесь Гончара, 33.

Для модерну характерне активне використання пластичного вирішення лоджій, еркерів, балконів. Улюбленою формою для еркерів були напівколо, напівеліпс та багатокутник з виступаючими, декоративними консолями (рис. 4). Фасади в стилі модерн подібні живим організмам.

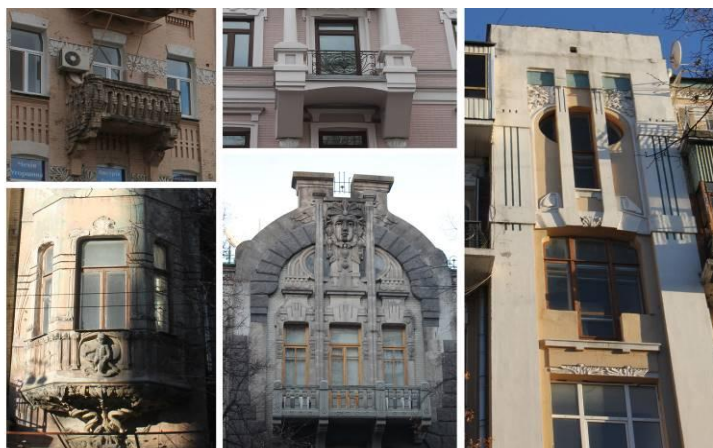
На фасадах стилю модерн вирує та перетікає з форми в форму стихія води. Звідси хвилеподібні, звивисті, плинні форми аттиків, карнизів, фризів, силуетів будівель. А вода, як

відомо – колиска життя, уособлення жіночості, жіночої слабкості і водночас великої сили. Вода приймає форму будь якого сосуду, але водночас здатна зруйнувати будь яку форму. Круглі та напівкруглі вікна, балкони та аттики модерну – символізують сонце, активну творчу чоловічу енергію, стихію вогню, яка на фасадах будівель урівноважує жіночу енергію води. Порушення цієї рівноваги не лише руйнує творчий задум авторів та художній образ будинків, але порушує енергетичний баланс будівлі, що часто приводить до непередбачуваних наслідків.

Рис. 3. Скульптурні завершення споруд за адресами: Городецького 15, Воровського 19, Горького 26, Олесь Гончара 33, Ветрова 17.

стилі модерн потребують оновлення та реконструкції. Особливо жакливе становище мають вхідні двері таких будинків. Первісні двері з круглими отворами та складними гнутими рамами замінюються на примітивні рейкові або так звані броньовані двері, які нагадують скоріше вхід до сараю, ніж до презентабельного будинку в центрі міста.

Рис. 4. Пластичне вирішення лоджій, еркерів, аттиків, балконів.

Певна кількість будівель втратила свою первинну красу та стилістичну єдність внаслідок втрати деталей та важливих елементів фасаду, а також значного спрощення внутрішньої структури та навіть форми вікон (рис. 5).

В оформленні фасадів широко застосовувалися декоративні елементи: галереї з балюстрадами, дерев'яні балки та гнуті рами, тераси, об'ємна скульптура, барельєфні фризи, міжвіконні та підвіконні вставки з розвиненою декоративною пластикою. Скульптури на фасадах були не просто прикрасою, вони утворювали складні символічні сценарії і виконували функцію оберегів будинку.

Під час аналізу основних стилеутворюючих рис модерну було виявлено, що більшість споруд центральної частини Києва у

Рис. 5. Потворна заміна круглої форми вікна на багатогранну внаслідок використання пластикової рами з примітивною внутрішньою структурою (Володимирська, 81) та в різнобій засклені балкони, що порушують цілісність фасаду (Воровського, 7).

Велика кількість підприємців відкриває на перших поверхах історичних будівель ресторани, кафе, магазини, аптеки тощо. Часто використовуються немасштабні входні групи, вивіски — вони дуже масивні і незграбні, мають яскраві кольорові рішення, що не притаманно стилю модерн.

Дуже незначна частина підприємців намагається при цьому урахувати цінність історичної споруди і не зіпсувати її. (рис 7). Проаналізувавши споруди за адресою Воровського, 19 та Саксаганського, 99, було виявлено, що за час свого існування вони суттєво змінилися в гірший бік, через “осучаснення” фасаду мешканцями будинку: склопластикові конструкції не відповідають структурі первісних вікон і дверей, а добудовані балкони на фасаді Саксаганського, 99 псують симетричну композицію споруди і нагадують голубники.

Рис. 6. Сучасні входні групи у стилі модерн.

За спорудами не ведеться належного догляду, фасади вимагають косметичного ремонту, а будинки за адресами Володимирська, 81, Воровського, 19 та Велика Житомирська, 32 - суттєвої реставрації. За допомогою комп'ютерної графіки створено наглядний приклад того, як би виглядали ці споруди у разі їхньої реставрації, повернення елементів і демонтажу добудов та реклами. (рис 7, 8)

Рис. 7. Будинок за адресою Воровського, 19 до і після запропонованої нами реставрації.

Рис. 8. Будинок за адресою Саксаганського, 99 до і після запропонованої авторами реставрації

Висновки. Для збереження художньої цінності споруд і міста в цілому треба повернути фасадам в стилі модерн їх первинний стан і образ, зберегти, а в деяких випадках відновити архітектурні та декоративні елементи, а також первісно існуючу рівновагу стихій на фасадах та символічні сценарії. Вразі сучасної добудови дотримуватися стилеутворюючих рис, якими є: асиметрична композиція; круглі, напівкруглі та підковоподібні вікна й двері; пластичні, скульптурні елементи фасаду і завершення споруд; карнизи з великим виносом на кронштейнах, активне використання декоративної пластики.

Перспективи подальшого дослідження. Передбачається проводити подальший аналіз забудови центральної частини міста Києва і запропонувати дотримання стилеформуєчих рис історичних будівель при реконструкції, ремонтах та сучасному проектуванні в міському середовищі.

Література

1. Борисова Є.А., Каждан Т.П. Російська архітектура кінця XIX - початку XX століття. – М., 1971. – 240 с.
2. Кальницький М., Малаков Д. Головні та міські архітектори Києва. 1799-1999// Теорія та історія архітектури і містобудування: Зб. наук. пр. – Вип.4. – К., 1999. – С.105-125.
3. Килесо С.К. Владислав Городецький // Архітектура СРСР. – 1989. - №4. – С.96-103.
4. Кириченко Є.І. Архітектурні теорії XIX століття в Росії. – М.: Мистецтво, 1986. - 344 с.
5. Кириченко Є.І. Російська архітектура 1830 – 1910 років. – М.: Мистецтво, 1982. – 400 с.
6. Макушенко П.І. Архітектор Валеріан Микитович Риков. – К.: Будівельник, 1967.
7. Малаков Д.В. Правила забудови старого Києва // Архітектурна спадщина України. – К., 2002. – С.436-438.
8. Сердюк О.М. Стилістичне вирішення київського житлового інтер'єру другої половини XIX – початку XX століття / О.М. Сердюк // Праці Центру пам'ятокзнавства: Зб. наук. пр. — 2009. — Вип. 16. — С. 55-64.
9. Сідорова О.І. Зберегти архітектурну пластику Києва кінця XIX – початку XX століття/ О.І. Сідорова // Будівництво та архітектура. – 1988. - №11. – С.6-9.
10. Сідорова О.І. Композиційні та естетичні особливості лінії партеру історичного міського середовища / О.І. Сідорова // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Наук.-тех. зб. КНУБА. – К., 2014. – №36. – С. 226-235.

11. Сідорова О.І. Семантика київських фасадів / О.І. Сідорова // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. – 2009. – №16. – С. 163-173.
12. Сідорова О.І. Художньо-структурні особливості архітектурних фасадів житлових будівель Києва кінця XIX – поч. XX ст. / О.І. Сідорова // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. – 2008. – №15. – С. 184-193.
13. Скібіцька Т.В. Київський архітектурний модерн (1900 – 1910-і роки) / Вступ. Стаття Духовичного Г. – Львів – К., 2011. – 232.
14. Чепелик В.В. Український архітектурний модерн/ Упор. Мойсеєнко-Чепелик З.В. – К., 2000.
15. Ясієвич В.Є. Архітектура України на межі XIX – XX століть. – К.: Будівельник, 1988. – 183 с.
16. Ясієвич В.Є. Київський зодчий П.Ф.Альошин. – К., 1996.
17. Ясієвич В.Є. Особливості розвитку архітектурно-будівельної науки і освіти України в XIX і на початку XX ст// Нариси з історії природознавства і техніки. – 1984. – Виш. 30. – С.66-71.
18. Ясієвич В.Є. У витоків архітектури XX століття// Будівництво і архітектура. – 1975. – №10. – С.28-36.

Литература

1. Борисова Е.А., Каждан Т.П. Российская архитектура конца XIX - начала XX века. - М., 1971. - 240 с.
2. Кальницкий М., Малаков Д. Главные и городские архитекторы Киева. 1799-1999 // Теория и история архитектуры и градостроительства: Сб. науч. пр. - Вып.4. - М., 1999. - С.105-125.
3. Килессо С.К. Владислав Городецкий // Архитектура СССР. - 1989. - №4. - С.96-103.
4. Кириченко Е.И. Архитектурные теории XIX века в России. - М.: Искусство, 1986. - 344 с.
5. Кириченко Е.И. Российская архитектура 1830 - 1910 лет. - М.: Искусство, 1982. - 400 с.
6. Макушенко П.И. Архитектор Валериан Никитович Рыков. - М.: Строитель, 1967.
7. Малаков Д.В. Правила застройки старого Киева // Архитектурное наследие Украины. - М., 2002. - С.436-438.
8. Сердюк А.Н. Стилистическое решение киевского жилого интерьера второй половины XIX - начала XX века / А.Н. Сердюк // Труды Центра памятниковедения: Сб. науч. пр. - 2009. - Вып. 16. - С. 55-64.
9. Сидорова А.И. Сохранить архитектурную пластику Киева конца XIX - начала XX века / А.И. Сидорова // Строительство и архитектура. - 1988. - №11. - С.6-9.
10. Сидорова А.И. Композиционные и эзотерические особенности линии партера исторической городской среды / А.И. Сидорова // Современные проблемы архитектуры и градостроительства: Науч.-тех. сб. КНУБА. - М., 2014. - №36. - С. 226-235.
11. Сидорова А.И. Семантика киевских фасадов / А.И. Сидорова // Украинская академия искусства. Исследовательские и научно-методические работы. - 2009. - №16. - С. 163-173.
12. Сидорова А.И. Художественно-структурные особенности архитектурных фасадов жилых зданий Киева конца XIX - нач. XX в. / О.И. Сидорова // Украинская академия искусства. Исследовательские и научно-методические работы. - 2008. - №15. - С. 184-193.
13. Скибицкая Т.В. Киевский архитектурный модерн (1900 - 1910-е годы) / Вступ. Статья Духовичного Г. - Львов - К., 2011. - 232.
14. Чепелик В.В. Украинский архитектурный модерн / Сост. Моисеенко-Чепелик З.В. - К., 2000.
15. Ясиевич В.Е. Архитектура Украины на рубеже XIX - XX веков. - М.: Строитель, 1988. - 183 с.
16. Ясиевич В.Е. Киевский архитектор П.Ф.Алешина. - М., 1996.
17. Ясиевич В.Е. Особенности развития архитектурно-строительной науки и образования в Украине в XIX и в начале XX века // Зарисовки по истории естествознания и технике. - 1984. - Выз. 30. - с.66-71.
18. Ясиевич В.Е. У истоков архитектуры XX века // Строительство и архитектура. - 1975. - №10. - С.28-36.

References

1. Borisova E.A., Kazhdan T.P. Rosiys'ka arkhitektura kintsya KhIKh - pochatku KhKh stolittya. – M., 1971. – 240 s.
2. Kal'nits'kiy M., Malakov D. Golovni ta mis'ki arkhitektori Kieva. 1799-1999// Teoriya ta istoriya arkhitekturi i mistobuduvannya: Zb. nauk. pr. – Vip.4. – K., 1999. – S.105-125.
3. Kileso S.K. Vladislav Gorodets'kiy // Arkhitektura SSSR. – 1989. - №4. – S.96-103.
4. Kirichenko E.I. Arkhitekturni teorii KhIKh stolittya v Rosii. – M.: Mistetstvo, 1986. - 344 s.
5. Kirichenko E.I. Rosiys'ka arkhitektura 1830 – 1910 rokiv. – M.: Mistetstvo, 1982. – 400 s.
6. Makushenko P.I. Arkhitektor Valerian Mikitovich Rikov. – K.: Budivel'nik, 1967.
7. Malakov D.V. Pravila zabudovi starogo Kieva // Arkhitekturna spadshchina Ukraïni. – K., 2002. – S.436-438.

8. Serdyuk O.M. Stilistichne virishennya kiivs'kogo zhitlovogo inter'eru drugoi polovini KhIKh – pochatku KhKh stolittya / O.M. Serdyuk // Pratsi Tsentru pam'yatkoznavstva: Zb. nauk. pr. — 2009. — Vip. 16. — S. 55-64.
9. Sidorova O.I. Zberegti arkhitekturu plastiku Kieva kintsya KhIKh – pochatku KhKh stolittya/ O.I. Sidorova // Budivnitstvo ta arkhitektura. — 1988. - №11. — S.6-9.
10. Sidorova O.I. Kompozitsiyni ta ezoterichni osoblivosti liniï parteru istorichnogo mis'kogo seredovishcha / O.I. Sidorova // Suchasni problemi arkhitekturi ta mistobuduvannya: Nauk.-tekh. zb. KNUBA. — K., 2014. — №36. — S. 226-235.
11. Sidorova O.I. Semantika kiivs'kikh fasadiv / O.I. Sidorova // Ukraïns'ka akademiya mistetstva. Doslidnits'ki ta naukovo-metodichni pratsi. — 2009. — №16. — S. 163-173.
12. Sidorova O.I. Khudozhn'o-strukturni osoblivosti arkhitekturnikh fasadiv zhitlovihih budivel' Kieva kintsya KhIKh – poch. KhKh st. / O.I. Sidorova // Ukraïns'ka akademiya mistetstva. Doslidnits'ki ta naukovo-metodichni pratsi. — 2008. — №15. — S. 184-193.
13. Skibits'ka T.V. Kiivs'kiy arkhitekturniy modern (1900 – 1910-i roki) /Vstup. Stattya Dukhovichnogo G. – L'viv – K., 2011. — 232.
14. Chepelik V.V. Ukraïns'kiy arkhitekturniy modern/ Upor. Moyseenko-Chepelik Z.V. — K., 2000.
15. Yasievich V.C. Arkhitektura Ukraïni na mezhi KhIKh – KhKh stolit'. — K.: Budivel'nik, 1988. — 183 s.
16. Yasievich V.C. Kiivs'kiy zodchiy P.F. Al'oshin. — K., 1996.
17. Yasievich V.C. Osoblivosti rozvitku arkhitekturno-budivel'noi nauki i osviti na Ukraïni v KhIKh i na pochatku KhKh st// Narisi z istoriï prirodnoznavstva i tekhniki. — 1984. — Vish. 30. — S.66-71.
18. Yasievich V.C. U vitokiv arkhitekturi KhKh stolittya// Budivnitstvo i arkhitektura. — 1975. — №10. — S.28-36.

Аннотация

Сидорова Е. И., Чертов Д. С. Сохранение стилеобразующих особенностей модерна в исторической застройке. В статье рассмотрены стилеобразующие черты модерна на примере застройки Киева конца XIX- начала XX века. Выявлены наиболее характерные элементы фасадов киевской застройки в стиле модерн и предложено использование этих элементов при реконструкции и в новых архитектурных включениях в историческую структуру города .

Ключевые слова: модерн, стилеобразующие черты, стилистическая целостность , историческая застройка , Киев.

Abstract

Sidorova E.I., Chertov D.S. Saving the style forming features of Art Nouveau in the historical building. In the article the style forming factors of Art Nouveau (known as Modern in Ukraine and Russia) are considered on the example of Kyiv building development in the end of the 19th - beginning of the 20th century. The most typical elements of Kyiv building facades in the Art Nouveau style were revealed and the use of these elements was suggested for the reconstruction and new architectural inclusions in the historical structure of the city.

Keywords: Modern, the style forming factors, stylistic integrity, historical building, Kyiv.

Стаття надійшла в редакцію 11.03.2016 р.

